

**TÜRKİYE'DE SİYASAL VE İDEOLOJİK GÖRÜŞLERİN
TOPLUMSAL VE SINIFSAK BELİRLEYİCİLERİ :
İLLER VE MAHALLELER DÜZEYİNDE
BİR İNCELEME**

Bahattin Akşit*

Giriş

Türkiye'de değişme ve gelişmenin mi yoksa az gelişmişlik ve evrimleşemeyen-karmaşıklik olgusunun mu baskın çıkacağı 1960'ların önemli sorularından birisi idi. Kapitalizmin gelişmesine ilişkin olan bu soru, 1967 ve 1968 yıllarında yapılan bir araştırmanın verilerine dayanılarak tartışılmıştı (Akşit, 1971 ve 1975 a). Bugünün Türkiye'sinde, kapitalizmin gelişmesi bir veri olarak alınmak durumundadır. Bu kapitalizm, önemli ölçüde dışa bağımlıdır, görel olarak az gelişmiştir ve gecikmiş olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu dışa bağımlılık, az gelişmişlik ve gecikmişlik, Türkiye'deki kapitalist gelişmenin iç dinamiğinin olmadığı, yavaş ve zayıf olduğu, ve buradan belirleyici olmadığı sonucuna götürmemelidir. Tam tersine, kapitalizmin gelişmesi ve bunalması, toplumumuzun sınıfsal ve siyasal oluşumunu belirlemekte ve günlük hayatımızdaki soruların kaynağı olmaktadır.

1970'ler Türkiye'sinde önemli soru, kapitalizmin gelişip gelişmediği değil, nasıl bir kapitalizmin geliştiği ve bu gelişmenin sınıfsal ve siyasal sonuçlarının neler olduğudur. Bu yazıda, bu geniş kapsamlı sorunsalın bir kısmı iller ve mahalleler düzeyindeki verilere dayanarak tartışılacaktır. Cevaplamaya çalıştığımız soru şudur. Toplumsal ve sınıfsal değişkenler ile siyasal-ideolojik görüşler arasındaki ilişki nedir ve zaman içinde ne yönde değişmektedir?

Kuramsal Çerçeve

Kuramsal olarak aşağıdaki önermelerden yola çıkmaktayız.

1. Kapitalist gelişme dengesizdir (Küçük, 1975:37--40). Bu dengesizlik veya eşitsizlik, ülkeler arasındadır; bir ekonominin değişik kesimleri arasındadır; veya bir ülkenin değişik bölgeleri ve illeri arasında-

(*) Öğretim Görevlisi, Dr., Sosyal İlimler Bölümü, O.D.T.Ü.

dadır. Bir ülkenin illeri arasındaki dengesiz kapitalist gelişme, kendisini gelişme düzeyindeki farklılıklar olarak gösterir. Gelişme düzeyindeki farklılıklar, kırsal-tarımsal bir yapıdan kentsel-endüstriyel bir yapıya geçiş derecesindeki farklılıklar olarak yorumlanabileceği gibi, metropolitan merkezler ve kapitalist pazar ile bütünleşme derecesindeki farklılıklar veya çevre ve merkez arasındaki derecelenme olarak da yorumlanabilir. Bu çalışmada, kentleşme oranı, imalat sanayiinde çalışanlar yüzdesi ve bunlara benzer değişkenler, iller arasındaki gelişme düzeyi dengesizliğinin veya farklılığının göstergeleri olarak alındı.

2. Kapitalist gelişme, tarımsal toplumun sınıfsal yapısını değiştirerek yeni sınıfların doğmasına yol açar. Sınıflar arası ilişkiler ve çelişkiler, kapitalist gelişmenin düzeyine bağlı olarak yeni boyutlar kazanır. Sınıflar kendi çıkarları yönünde bilinçlenerek ve örgütlenecek topluma yön vermeye çalışırlar (Mark and Engels, in Etzioni and Etzioni, 1964 : 42-49). Sınıfsal yapının, iller ve mahalleler düzeyindeki değişkenler yolu ile ölçülmesi oldukça güçtür. Bu çalışmada, değişik sınıfların iller ve mahalleler düzeyindeki yüzdeleri değişen sınıfsal yapının kaba göstergeleri olarak alınmıştır.

3. Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllardaki kapitalist gelişme, genel olarak, demokratik hakları, laikliği ve çağdaşlığı savunan bir sermayeci sınıf ile birlikte gerçekleşmiştir. Oysaki, yirminci yüzyılda, emperyalizm çağında, gecikmiş olarak gelişen kapitalizm, bunaldığına, baskıcılığı, dini ve gelenekleri savunan bir sermayeci sınıf ile birlikte gerçekleşmektedir. 1930'lar Almanya'sı ve Japonya'sı bu ikinci durumun klasikleşmiş örnekleridir (Moore, Jr., 1966 : 413-483). Brezilya, İndonezya, Şili ve diğerleri günümüzdeki örneklerdir. Ülkemizdeki en belirgin örnek ise 12 Mart dönemidir (Küçük, 1975 : 334-357). Yirminci yüzyıl kapitalizminin siyasal ve ideolojik düzeyde otoriter-baskıcı, dinci ve gelenekçi olmasının tarihsel ve yapısal nedenleri, dünyadaki emperyalist iş bölümü, toplumun kapitalizm öncesi sınıfsal ve siyasal yapısı, gecikmişlik ve azgelişmişlik olarak düşünülebilir. Fakat, bunlar kadar önemli bir diğer neden de kütlelerin siyasallaşması ve artan bir biçimde demokratik hakları, toplumsal adaleti ve çağdaş dünya görüşlerini savunur duruma gelmeleridir (Baran, 1969 : 249-270). Türkiye'de kütlelerin ve sermayeci sınıfların kapitalizmin gelişmesine ve bunalımlarına bağlı olarak siyasallaşması, değişik ideolojiler ve dünya görüşleri yelpazesinde ifadesini bulmaktadır. Bu çalışmada, değişik ideolojiler ve dünya görüşleri kabaca iki kategoriye bölünmüş olarak düşünülmüşlerdir. Birinci kategoride, demokratik, laik ve solcu görüşler yer almaktadır. Bu ku-

tuptaki siyasal ve ideolojik görüşlerin Siyasal Parti oylarına dönüşmüş göstergesi olarak, bir ölçüde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iller ve mahalleler düzeyindeki oy yüzdeleri alınabilir. İkinci kategoride, kapitalist, dinci, gelenekçi ve sağcı görüşler yer almaktadır. Bu kuptaki siyasal ve ideolojik görüşlerin Siyasal Parti oylarına dönüşmüş göstergesi olarak, bir ölçüde Milli Selamet Partisi'nin ve belki de, Adalet Partisi'nin iller ve mahalleler düzeyindeki oy yüzdeleri alınabilir.

Bu kuramsal çerçevedeki önermelerden yola çıkarak bazı temel hipotezler geliştirilmiştir. Daha ayrıntılı hipotezler, verilerin incelenmesine dayanan bulgular tartışılırken ele alınacaktır.

İllerin gelişmişlik düzeyini gösteren değişkenler ile laik ve solcu görüşün iller düzeyindeki göstergesi olan değişkenler arasında doğru orantılı bir ilişki vardır; dinci ve sağcı görüşün göstergesi olan değişkenler söz konusu olduğunda, bu ilişki ters orantılıdır. Aynı şekilde, iller ve mahalleler düzeyinde, emekçi kütlelerin yüzdesini gösteren değişkenler ile laik ve solcu görüşün göstergesi olan değişkenler arasında ters orantılı bir ilişki vardır.

Bu hipotezleri biraz daha somutlaştırmak gerekirse şöyle denilebilir. İmalat Sanayiinde çalışanların yüzdesinin (gelişmişlik göstergesi) yüksek olduğu illerde, CHP oylarının yüzdesi (laik ve solcu görüşün göstergesi) yüksektir; ve MSP oylarının yüzdesi, ve belki de, AP oylarının yüzdesi (dinci ve sağcı görüşün göstergesi) düşüktür. Yani imalat sanayiinde çalışanların iller düzeyindeki yüzdeleri ile CHP oylarının iller düzeyindeki yüzdeleri arasında artı (+) işaretli ekolojik korrelasyon; MSP ve AP oylarının yüzdeleri ile ise (—) işaretli ekolojik korrelasyon vardır. Bu hipotezi, gelişmişlik ve sınıfsal yapı göstergesi olan başka değişkenler kullanarak benzer şekilde ifade edebiliriz.

Genel düzeydeki hipotezi somulaştırırken laik ve solcu görüşün iller ve mahalleler düzeyindeki göstergesi olarak CHP oylarının yüzdesini, dinci ve sağcı görüşün göstergesi olarak da MSP ve belki de AP oylarının iller ve mahaller düzeyindeki yüzdelerini aldık. Bunlar kuramsal varsayımlar (assumption). Bu varsayımların ne ölçüde geçerli olduğu ve eğer geçerli ise hangi seçimlerde geçerli olduğu tartışmaya açık. Biz bu varsayımların 1973 ve 1975 seçimleri için bir ölçüde geçerli olduğu düşüncesindeyiz. Bu varsayımın geçerliliğini, dolaylı olarak gösterebiliriz. Bunun için şu hipotezin verilerce desteklenmesi gerekmektedir. İller ve mahalleler düzeyinde, CHP oy yüzdeleri ile MSP ve AP oy yüzdeleri arasında ters orantılı bir ilişki var-

dır (eski işaretli ekolojik korrelasyon). Yani, CHP oy yüzdelerinin yüksek olduğu iller ve mahallelerde MSP ve AP oy yüzdeleri düşüktür; MSP ve AP oy yüzdelerinin yüksek olduğu yerlerde de CHP oy yüzdeleri düşüktür. CHP oy yüzdelerinin yüksek olduğu yerler, gelişmiş ve emekçi kütelerin yüzdesinin yüksek olduğu yerlerdir. Bunu, daha önceki temel hipotezde söylemiştik. Burada yineliyoruz. Bu yinelenmeyi tamamlamak için şunu da söylemek gereklidir: MSP oy yüzdelerinin yüksek olduğu yerler de az gelişmiş ve ücretli-maaşlı kütelerinin yüzdesinin düşük olduğu yerlerdir.

Bu hipotezlerin verilerce desteklenip desteklenmediğini incelemeye geçmeden önce verilerin ve değişkenlerin biraz daha ayrıntılı olarak tanıtılması gerekmektedir.

Veriler ve Değişkenler

İller düzeyindeki incelemeler için 1970 Nüfus Sayımının toplumsal ve sınıfsal özelliklere ilişkin verileri kullanılmıştır. Bilindiği gibi bu veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1975 yılının başlarında ve her il için bir ayrı kitap olmak üzere basılmışlardır. Bu araştırmaya Türkiye'deki bütün iller değil, 12 Ekim 1975'de seçim yapılan 27 il alınmıştır. Bunlar, üçte bir senato seçimi yapılan iller ve boş olan senatörlük ve milletvekilliği için seçim yapılan illerdir. Bu 27 ilin Türkiye'deki 67 ili temsil edecek bir sayıda olduğunu ve bu 27 ilin incelenmesinden çıkacak sonuçların bütün illeri kapsıyacak biçimde genellenebileceğini düşünüyoruz. Bütün illeri kapsayacak bir inceleme daha güvenilir sonuçlar ortaya çıkabilirdi; fakat, o durumda, 1975 seçimlerini araştırma dışı bırakmış olurduk.

Bu araştırmada, laik-solcu ve dinci-sağcı görüşlerin göstergeleri olarak siyasal partilerin 1973 ve 1975 seçimlerindeki oy yüzdeleri alınmıştır. Fakat karşılaştırma yapabilmek için ve 1970'lerdeki nitel değişikliği gösterebilmek için 1965 ve 1969 seçim sonuçları da inceleme kapsamı içine alınmıştır. Bu seçim sonuçlarının incelenmesi sırasında 1970 Nüfus sayımının verileri, gelişmişlik ve sınıfsal yapı değişkenlerinin tek zaman kesitindeki göstergeleri olarak alınmışlardır. Yalnızca 1970 verilerinin kullanılmasının nedenleri şunlardır: 1975 Nüfus Sayımı verilerini kullanamazdık; bu veriler üç-dört yıl sonra ancak yayınlanabilecektir. 1965 ve 1970 yılları arasındaki beş yılın illerin birbirlerine göre olan durumlarını önemli ölçüde değiştirecek kadar uzun bir süre olmadığı düşünülmesi için (ekolojik korrelasyonlara dayanan bir incelemede illerin birbirlerine göre durumları önemlidir) 1965 verileri de kullanılmamıştır. 1970 verileri, 1965 ve 1975 yılları arasındaki on yılın ortasında ve bir ölçüt olarak alınabilecek

en uygun veriler durumunda idiler. Bunun için gelişmişlik ve sınıfsal yapı göstergeleri bu verilere dayanılarak geliştirildi.

Mahalleler düzeyindeki incelemeler için 1973 ve 1974 yıllarında bir Orta Anadolu kentinde yaptığımız araştırmada topladığımız veriler kullanılmıştır. Bu araştırmada bu kentin 11 mahallesinden seçilen örneklemelerdeki hane başkanlarına ayrıntılı ve geniş kapsamlı sorular içeren bir anket uygulanmıştır*. Bu ankette hane başkanlarının hangi partiye oy verdiği sorusu sorulamamıştır. Bu yüzden, siyasal partilerin mahalleler düzeyindeki oy yüzdelerini bağımlı değişken olarak kullanmak durumunda kaldık. Bu durumda hane başkanları düzeyindeki diğer veriler mahaller düzeyindeki yüzdeler haline dönüştürülerek siyasal partilerin oy yüzdelerindeki değişkenlik açıklanmaya çalışıldı**.

Tablo 1'in incelenmesi, iller düzeyindeki verilerin ve değişkenlerin daha yakından tanınmasını sağlayacaktır. Görüldüğü gibi bu Tablodaki değişkenler her il için elde edilen yüzdelerden oluşmuştur. Örneğin, kentleşme oranı her ilin il ve ilçe merkezlerinde oturan nüfusun toplam il nüfusuna bölünmesi ve 100 ile çarpılması sonucu elde edilen bir değişkendir. Üretim işçileri yüzdesi, her ilde tarım dışı üretici mesleklerde çalışan işçi ve zanaatkarların o ildeki toplam iş gücüne (12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus) bölünmesi ve 100 ile çarpılması sonucu elde edilen bir başka değişkendir. Memurlar yüzdesi adı verilen değişken de nüfus sayımındaki aynı meslek tablosundan "idari personel ve benzeri çalışanlar" kategorisi kullanılarak elde edilmiştir. Siyasal partilerin değişik seçim yıllarındaki oyları ile ilgili değişkenler de her partinin her ildeki oy toplamının o ildeki toplam geçerli oya bölünmesi ve 100 ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

(*) 1974 yılının Mayıs ayında yapılan bu anket uygulamasına o zaman birinci ve üçüncü sınıf olan Sosyal İlimler Bölümü öğrencilerinin bir kısmı katılmıştır. Bu öğrencilerin yol ve otel masrafları Sosyal İlimler Bölümündeki Ford fonundan sağlanmıştır.

(**) Hane başkanları düzeyindeki veriler, Şikago Üniversitesinde sunduğumuz doktora tezinde ayrıntılı olarak incelendi (Akşit, 1975 b). Bu verilerin mahalle düzeyindeki veriler ile birlikte 1973 seçim sonuçlarını açıklamak için kullanılması (1975b : 165-184), araştırma yaptığımız kentte hane başkanları düzeyindeki verilerin incelenmesi ile ulaştığımız bulguların Türkiye çapında genellenmesine yönelik bir çabadır. Bu makalede ise, 1975, 1973, 1969 ve 1965 seçim sonuçlarının iller düzeyinde incelenmesi ile ulaştığımız bulguların daha somut bir anlam kazanması için mahalle düzeyindeki verileri kullanacağız.

TABLO 1
İLLER DÜZEYİNDEKİ DEĞİŞKENLER : İLLERİN GELİŞMİŞLİK,SINIFSAK YAPK VE SİYASAL PARTİLERİN OY YÜZDELERİNE GÖRE DURUMLARI

İllerin Adları	Okuma Yazma Oranı	Kentleşme Oranı	İmalatta Çalışanlar Yüzdesi	Üretim İşçileri Yüzdesi	Memurlar Yüzdesi	Ücretli ve Maaşlılar Yüzdesi	Oy Yüzdelemleri							
							AP ₆₉	AP ₇₃	AP ₇₅	CHP ₆₉	CHP ₇₃	CHP ₇₅	MSP ₇₃	MSP ₇₅
Adana	58,4	50,8	10,9	06,4	01,4	36,7	42,5	23,1	35,7	33,7	39,8	44,9	08,2	06,5
Afyon	54,5	27,8	05,0	03,9	01,0	16,3	58,8	36,2	53,1	18,2	19,1	28,1	16,4	09,6
Amasya	55,4	31,6	04,7	04,5	00,8	19,5	43,6	25,8	40,6	20,1	28,1	47,1	17,8	05,8
Ankara	71,2	71,9	10,5	07,0	04,7	54,8	42,7	27,8	34,4	34,3	41,9	49,9	09,3	06,1
Balıkesir	60,7	34,9	06,6	05,9	01,1	24,3	56,3	47,1	52,9	28,2	32,1	38,6	08,6	04,6
Bingöl	34,8	19,9	01,1	00,3	00,7	10,0	14,3	20,6	34,6	12,2	23,3	28,0	25,5	36,2
.
Tunceli	47,1	18,7	02,0	02,1	00,8	12,5	23,3	14,3	11,5	18,2	69,9	84,3	02,6	00,8
Urfa	27,4	38,2	03,3	03,0	00,7	18,5	43,5	33,5	32,7	22,5	28,9	39,2	17,5	28,1
Uşak	54,8	33,7	10,0	06,6	00,9	17,4	43,5	33,0	40,1	36,7	39,0	48,6	06,7	05,9
Zonguldak	54,8	29,7	09,9	11,8	01,6	35,0	55,6	38,2	52,6	30,7	39,8	41,1	08,2	02,8

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü, **Genel Nüfus Sayımı : Nüfusun Sosyol ve Ekonomik Nitelikleri, 25.10.1970; 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları; 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları;** ve 12 Ekim 1975'de üçte bir Senato yenileme, boş olan Senatör-lük ve Milletvekilliği için yapılan seçimlerin gazetelerde çıkan sonuçları.

Not : 12 Ekim 1975'de seçim yapılan 27 ilin hepsi ile ilgili verileri bu tabloya almayı gereksiz gördük. Veriler hakkında bir fikir verebilmek için alfabetik olarak dizilmiş 27 ilden ilk altısını ve son dördünü alarak bu tabloyu oluşturduk. İstatiksel analizler 27 il üzerinden yürütülmüştür.

İstatistiksel Analiz Yöntemi

Bulgulara geçmeden önce bu araştırmada kullanılan istatistiksel analiz yöntemini kısaca tartışmak yararlı olacaktır. Bu araştırmanın temelini ekolojik birimler düzeyindeki veriler, bu verilerin istatistiksel analizleri ve bu analizlerin belirli bir kuramsal çerçeve içinde yorumlanması oluşturmaktadır. Veri ve analiz birimleri kişiler değil ekolojik düzeydeki iller ve mahallelerdir. Değişkenler kişinin mesleği, eğitimi ve hangi partiye oy verdiği ile ilgili değil, il veya mahalle düzeyinde belirli bir meslek kategorisinin yüzdesi, okuma-yazma bilenlerin yüzdesi ve belirli bir partiye oy verenlerin yüzdesi ile ilgilidir. Bu durumda ekolojik korrelasyon analizi, istatistiksel analizlerin temelini oluşturacaktır. Ekolojik korrelasyon analizinde çok önemli bir tehlike kişiler düzeyinde çıkarsamalar yapma eğilimidir. Bu eğilime kapılmadan ekolojik düzeyde kalınarak yürütülecek analizler çok yararlı sonuçlar verebilir (Robinson, 1950; Manzel, 1950; Goodman, 1953) Ekolojik korrelasyonlar kullanılarak yapılan faktör analizi değişkenlerin sayısını azaltmak için ayrıca yararlı olmuştur. Ekolojik düzeydeki regresyon ve kısmi korrelasyon analizleri de değişkenlerin birbirlerine göre önemi hakkında bir fikir vermiştir.

İller Düzeyindeki Bulgular : Siyasal Parti Oylarının Zaman İçindeki Makas Değişimi

Türkiye'de siyasal partilerin iller düzeyindeki oy yüzdelerinin son on yıldaki yapısı nasıl bir görünüm içindedir? Siyasal Partilerin iller düzeyindeki oy yüzdelerinin ve bu yüzdelerdeki değişmelerin belirleyicilerine geçmeden önce bu sorunun cevaplanması gerekmektedir. Tablo 2'deki ekolojik korrelasyon katsayıları incelenerek bu sorunun cevabı belirli bir ölçüde verilebilir. Tablo 2'den görülebileceği gibi Adalet Partisinin 1965'deki iller düzeyindeki oy yüzdeleri ile 1969'daki oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayısı 0.88'dir. AP'nin 1965'deki oy yüzdeleri ile 1973'deki oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon ise 0,66'dır. Bu iki korrelasyon katsayısı arasındaki farklılık çok önemli değildir. Adalet Partisi'nin son on yıldaki iller düzeyindeki oy yüzdelerine göre illerin birbirlerine göre durumlarında önemli ölçüde değişmeler olmamıştır*. Oysaki, Cumhuriyet Halk Partisi için aynı şeyi söyleyemeyiz. CHP'nin 1965'deki iller düzeyindeki

(*) Bu, AP'nin iller düzeyindeki oy yüzdelerinde hiç değişme olmuyor demek değildir. Değişmeler vardır. Bulutay (1970) yaptığı bir çalışmada AP'nin iller düzeyindeki oy yüzdelerinde 1965'den 1969'a kadar ortaya çıkan artış ve azalmaların ürün kompozisyonu ve ürün değerlerinin artışındaki farklılıklar ile açıklanabileceğini göstermiştir.

TABLO 2
SİYASAL PARTİLERİN SON ON YILDAKİ VE İLLER DÜZEYİNDEKİ OY YÜZDELERİNİN EKOLOJİK KORELASYON KATSAYILARI

	AP ₆₅	AP ₆₉	AP ₇₃	AP ₇₅	CHP ₆₅	CHP ₆₉	CHP ₇₃	CHP ₇₅	MHP ₇₅	MSP ₇₃	MSP ₇₅	TİP ₆₅
AP ₆₅		0,88	0,66	0,72	-0,18	0,57	-0,14	-0,25	0,15	-0,41	-0,60	-0,41
AP ₆₉			0,67	0,64	-0,45	0,45	-0,21	-0,21	0,07	-0,37	-0,54	-0,22
AP ₇₃				0,79	-0,22	0,39	-0,17	-0,26	-0,28	-0,26	-0,39	-0,34
AP ₇₅					-0,24	0,32	-0,50	-0,58	0,04	-0,10	-0,35	-0,56
CHP ₆₅						0,24	0,33	0,17	0,16	-0,03	0,09	-0,18
CHP ₆₉							0,22	0,13	0,13	-0,34	-0,57	-0,34
CHP ₇₃								0,93	-0,26	-0,62	-0,42	0,46
CHP ₇₅									-0,24	-0,60	-0,45	0,55
MHP ₇₅										0,04	-0,15	-0,32
MSP ₇₅											0,78	-0,11
MSP ₇₃												0,08
TİP ₆₅												

Not : Tablodaki korelasyon katsayıları 27 il üzerinden (N=27) hesaplanmıştır. Bu durumda katsayıların 0,05 düzeyinde sıfırdan istatistiksel anlamda farklı olabilmeleri için (+) işaretli katsayıların 0,32 den daha büyük, (-) işaretli katsayıların -0,32'den daha küçük olmaları gerekmektedir.

oy yüzdeleri ile 1969'daki oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayısı 0,24 tür. CHP'nin 1969'daki oy yüzdeleri ile 1975'deki oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayısı 0,13'tür. CHP'nin son on yıldaki iller düzeyindeki oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayıları çok düşüktür. Yüksek olan tek katsayı CHP'nin 1973'deki oy yüzdeleri ile 1975'deki oy yüzdeleridir. CHP'nin iller düzeyindeki oy yüzdelerinde 1965-1973 arasında çok önemli değişimler olmuştur. 1973'te ortaya çıkan eğilim 1975'te devam etmiştir.

CHP oy yüzdeleri ile AP oy yüzdeleri ilişkilendirildiğinde siyasal parti oy yüzdelerindeki değişme sorunsalı yeni ve ilginç bir boyut kazanmaktadır. Tablo 2'den görüldüğü gibi CHP oy yüzdeleri ile AP oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayısı 1965'de $-0,18$ dir. Bu katsayı 1969'da 0,45 olmuştur. 1965'den 1969'a ters orantılı bir ilişki doğru orantılı bir ilişki haline gelmiştir. Daha da önemlisi korrelasyon katsayısı 1973'te $-0,17$ olmuş; 1975'de ise ara daha da açılarak katsayı $-0,58$ olmuştur. Siyasal parti oylarının zaman içindeki makas değişimi* dediğimiz olgu buradan kaynaklanmaktadır. 1965'te AP'nin oy yüzdelerinin yüksek olduğu illerde CHP oy yüzdelerinin bir ölçüde düşük olduğu düşünülebilir. Bir ölçüde bunun tersi de doğrudur. Eksi işaretli korrelasyon katsayısı bu durumu yansıtmaktadır. 1969'da bu durum değişmiştir. CHP oy yüzdelerine göre illerin dizilişi AP oy yüzdelerine göre illerin dizilişine benzemiştir. 1973'de bu benzerlik, yeniden benzemezliğe dönüşmüş ve 1975'de bu benzemezlik artmıştır. Demek ki 1969 dönüşüm noktasıdır. Bu dönüşüm, bu makas değişimi nasıl açıklanabilir, nasıl yorumlanabilir? Bu sorunun siyasal ve ideolojik düzeydeki cevabı bir ölçüde Tablo 2'den bulunabilir. Toplumsal ve sınıfsal düzeydeki cevap için Tablo 3'ü incelemek gereklidir. Önce Tablo 2'deki cevabı görelim. Bu cevabı, Milli Selamet Partisi ve Türkiye İşçi Partisi'nin iller düzeyindeki oy yüzdeleri ile AP ve CHP'nin oy yüzdeleri arasındaki korrelasyon katsayılarını inceleyerek elde edebiliriz. Tablo 2'den görüleceği gibi, AP'nin oy yüzdeleri ile MSP'nin oy yüzdeleri arasındaki ilişki ters orantılı bir ilişkidir. Fakat, bu ilişki AP'nin 1965'den 1975'e oy yüzdelerindeki değişim ile zayıflamıştır. CHP oy yüzdeleri ile MSP'nin oy yüzdeleri arasındaki ilişki 1965'de ters orantılı ve zayıftır. Fakat, 1965'den 1975'e bu ters orantılı ilişki kuvvetlenmiştir. AP'nin oy yüzdeleri dinci bir görüşü savunduğunu açıkça söyleyen bir partinin oy yüzdelerine benzerken CHP'nin oy yüzdeleri bu partinin oy yüzdeleri duru-

(*) Makas değişimi, bir yandan dikiş makasının açılıp kapanmasına bir benzeşim yapmak için bir yandan da tren'in ray değiştirirken yaptığı işleme benzeşim yapmak için kullanılmıştır.

mundan uzaklaşmıştır. TİP'in oy yüzdeleri ölçüt olarak alındığında ortaya çıkan durum ise şudur : AP'nin oy yüzdeleri ile TİP'in oy yüzdeleri arasındaki ilişki ters orantılı bir ilişkidir ve 1965'den 1975'e bu ters orantılı ilişki önce zayıflamış, sonra kuvvetlenmiştir. CHP'nin oy yüzdeleri ile TİP'in oy yüzdeleri arasındaki ilişki ise 1965 ve 1969'da ters orantılı bir ilişkidir. Bu ilişki, 1973 ve 1975'de doğru orantılı bir ilişki haline gelmiştir. AP'nin ve CHP'nin oy yüzdelerindeki dönüşüm veya makas değişimi, AP'nin oy yüzdelerinin dinci bir partinin oy yüzdelerine benzemesi ve solcu bir partinin oy yüzdelerine aykırılışması, CHP'nin oy yüzdelerinin ise dinci partinin oy yüzdelerine aykırılışması ve solcu partinin oy yüzdelerine benzeşmesi biçimindedir. AP sağ kutba daha da yaklaşırken, CHP sola doğru açılmıştır.

Şimdi siyasal partilerin oy yüzdelerinin ve bunların zaman içinde değişmesinin toplumsal ve sınıfsal belirleyicilerini incelemeye çalışalım. Tablo 3'den de görüleceği gibi, AP'nin iller düzeyindeki oy yüzdeleri ile gelişmişlik düzeyi göstergeleri (okuma yazma oranı, kentleşme oranı, vb.) arasında 1965'de doğru orantılı ilişkiler (+ işaretli korelasyon) vardır. Yani, gelişmişlik düzeyi yüksek olan illerde AP oy yüzdeleri de yüksek, gelişmişlik düzeyi düşük olan illerde ise AP oy yüzdeleri de düşüktür. 1975'e doğru bu artı işaretli ilişkiler zayıflamakta ve 1975'de ya zayıflama devam etmekte, ya ilişki yok olmakta veya hatta ters ilişki haline dönüşmektedir*. 1965'den 1975'e gelindiğinde gelişmişlik düzeyi yüksek olan iller AP oy yüzdelerinin yüksek olduğu iller değildir artık. Bu sonuca sınıfsal yapının göstergeleri (üretim işçileri yüzdesi, ücretli ve maaşlılar yüzdesi, vb.) ile AP oy yüzdeleri arasındaki ilişkiler incelenerek de varılabilir. Ücretli ve maaşlılar yüzdesinin yüksek olduğu iller AP oy yüzdelerinin yüksek olduğu iller değildir artık : bir anlamda, oy yüzdelerinin düşük olduğu illerdir. AP'nin iller düzeyindeki oy yüzdelerinden ortaya çı-

(*) Tablo 3'den görülebileceği gibi okuma yazma oranı ile AP oy yüzdeleri arasındaki ilişki 0,65 korelasyon katsayısından 0,25'e düşerek zayıflamıştır. İmalatta çalışanlar yüzdesi ile olan ilişki ise 0,44'den 0,01'e düşerek yok olmuştur. Kentleşme oranı ile olan ilişki ise 0,07 den -0,17'ye dönüşerek zayıf bir ters ilişki haline gelmiştir. Tablo 2'nin altında belirtildiği gibi Tablo 3'deki korelasyon katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olabilmeleri için (+) işaretli olanlarda 0,32'den büyük (-) işaretli olanlarda ise -0,32'den küçük olmaları gerekmektedir. Fakat katsayının 0,17'den -0,17'ye dönüşmesi önemli bir eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Onun için istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamış diye bu katsayıların ortaya koyduğu eğilimi belirtmeden geçemedik.

TABLO 3
SİYASAL PARTİLERİN İLLER DÜZEYİNDEKİ OY YÜZDELERİNİN TOPLUMSAL VE SINIFSAZ BELİRLEYİCİLERİ

	AP ₆₅	AP ₆₉	AP ₇₃	AP ₇₅	CHP ₆₅	CHP ₆₉	CHP ₇₃	CHP ₇₅	MHP ₇₅	MSP ₇₅	TİP ₆₅
Okuma-Yazma oranı	0,65	0,57	0,36	0,25	-0,13	0,54	0,22	0,21	0,06	-0,45	0,07
Kentleşme oranı	0,17	0,23	0,13	-0,17	-0,05	0,27	0,22	0,17	0,00	-0,10	0,45
İmalatta çalışanlar Yüzdesi	0,44	0,43	0,20	0,01	-0,01	0,48	0,24	0,17	0,10	-0,23	0,25
Üretim işçileri Yüzdesi	0,66	0,63	0,39	0,22	-0,09	0,53	0,23	0,12	0,05	-0,37	0,11
Memurlar Yüzdesi	0,10	0,09	-0,01	-0,18	0,03	0,36	0,33	0,25	0,02	-0,14	0,42
Ücretli ve Maaşlılar Yüzdesi	0,24	0,23	0,08	-0,14	0,03	0,37	0,32	0,22	0,02	-0,15	0,44

Not : Tablo 2'nin altındaki not bu tablo için de geçerlidir.

kan bu değişme, MSP oy yüzeleri ile açık olarak ifade edilmektedir. Tablo 3'den görülebileceği gibi gelişmişlik düzeyi göstergeleri ile MSP oy yüzeleri arasında ters orantılı bir ilişki var. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan illerde MSP oy yüzeleri düşük, az gelişmiş illerde ise tam tersine bu oy yüzeleri yüksektir. Bu sonuca sınıfsal yapı göstergeleri ile MSP oy yüzeleri arasındaki korrelasyon katsayılarını inceleyerek ulaşabiliyoruz.

Bu bulgular kuramsal çerçeve tartışılırken ileri sürdüğümüz hipotezi desteklemektedirler. Sağcı ve dinci partilerin iller düzeyindeki oy yüzeleri ile gelişmişlik düzeyi ve sınıfsal yapı göstergeleri arasındaki ters orantılı ilişki son on yıldaki iktisadi ve siyasal değişme ve gelişmeler çerçevesi içinde ortaya çıkmış ve 1970'lerde kuvvetlenmiştir. Bu siyasal parti oy yüzelerindeki makas değişiminin bir yanı. Bu değişimin diğer yanı solcu ve laik partilerin oy yüzeleri ile gelişmişlik düzeyi ve sınıfsal yapı göstergeleri arasında doğru orantılı ilişkilerin çıkmış olmasıdır. Tablo 3'den görülebileceği gibi CHP'nin 1965'deki oy yüzeleri ile gelişmişlik ve sınıfsal yapı göstergeleri arasındaki ekolojik korrelasyon katsayıları (—) işaretli ve zayıf; yani ters orantılı ilişkiler söz konusu fakat yeterince kuvvetli değil (katsayılar —0,32'den daha küçük değil). 1973 ve 1975'de bu katsayılar (+) işaretli olmuştur; fakat bu ilişkiler yeterince kuvvetli değil (katsayılar +0,32'e yakın fakat üstünde değil). Türkiye İşçi Partisi'nin 1965'deki oy yüzeleri ile gelişmişlik düzeyi ve sınıfsal yapı göstergelerinin bazıları arasında istatistiksel olarak anlamlı (0,32 üstünde katsayılar) doğru orantılı ilişkiler var.

Görüldüğü gibi Türkiye'deki dışa-bağımlı ve az gelişmiş kapitalizmin iller düzeyindeki eşitsiz gelişmesi, bir yandan sol ve laik görüş ve oyların gelişmiş illerde ve emekçi kütleler arasında ortaya çıkması ve kuvvetlenmesine yol açarken sağcı ve dinci görüş ve oyların az gelişmiş illerde ve emekçi kütleler dışında kendisini göstermesine neden olmuştur. Bu iller düzeyindeki verilerin incelenmesi ile ulaşılan bir sonuç. Benzer bir sonuca mahalleler düzeyindeki verileri inceleyerek de ulaşabilecek miyiz onu görelim.

Mahalleler Düzeyindeki Bulgular

İller, kentsel ve kırsal alanları kapsayan çok geniş ölçekli birimlerdir. Mahalleler ise bir kentin meslek, gelir, eğitim ve yaşam biçiminin eşitsiz dağılımlarını yansıtan küçük ölçekli yerleşim alanları-

dir. Bu incelemede söz konusu olan Ortakent'in* onbir mahallesi vardır ve Tablo 4'den görülebileceği gibi bu mahalleler arasında meslek, gelir, eğitim ve yaşam biçiminin dağılımı bakımından önemli farklılıklar vardır. Memur hane başkanlarının yüzdesi Bahçelievler mahallesinde 52,7'ye ulaşırken, Ulukavak'da 14,1 dir; diğer mahalleler bu ikisi arasında sıralanmaktadır. Öte yandan, esnaf ve zanaatkar hane başkanlarının Bahçelievler mahallesindeki yüzdesi 10,6, Çöplü mahallesindeki yüzdesi ise 46,9 olup diğer mahalleler bu ikisi arasında sıralanmaktadır. Mahalleler arasındaki bu farklılık veya değişkenlik Tablo 4'deki bütün diğer değişkenler ele alınarak saptanabilir. Bu inceleme açısından önemli olan nokta siyasi parti oylarının mahalleler düzeyindeki dağılımının da benzer bir farklılık veya değişkenlik ortaya koymasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi 1973 seçimlerinde Bahçelievlerdeki oyların yüzde 58,7'sini alırken, Milli Selamet Partisi yüzde 11,4'ünü Adalet Partisi yüzde 12,6'sını almıştır. Öte yandan, Kunduzhan mahallesinde CHP oyların yüzde 17,4'ünü alırken MSP yüzde 45,1'ini ve AP yüzde 16,9'unu almıştır.

Bu incelemenin temel hipotezi bu veriler tarafından desteklenmektedir. Bir kentin toplumsal ve sınıfsal yapısı o kentteki siyasi partilerin dağılımını belirler. Daha somut bir deyişle, bir kentin mekana yansımış olan toplumsal ve sınıfsal yapısı (Kıray, 1964 ve 1972), o kentin mahallelerindeki oy dağılımını belirler. Tablo 4'deki toplumsal ve sınıfsal değişkenler ile siyasi parti oy yüzdeleri arasındaki ilişkiler ekolojik korrelasyon katsayıları yolu ile Tablo 5'de ortaya konmuştur. Tablo 5'den görülebileceği gibi memur yüzdesi ile AP ve MSP oy yüzdeleri arasında ters orantılı, CHP oy yüzdeleri ile doğru orantılı ilişkiler vardır. Yani memurların yoğun olduğu mahallelerde AP ve MSP oyları düşük, CHP oyları yüksektir. Esnaf ve zanaatkarlar söz konusu olduğunda tam tersi ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Esnaf ve zanaatkarlar yüzdesinin yüksek olduğu mahallelerde MSP ve AP oyları yüksektir ve CHP oyları düşüktür. Mahallelerdeki işçi yüzdesi ile siyasi parti oy yüzdeleri arasındaki ilişkiler de memur yüzdesi ile aynı yöndedir. Fakat bu ilişkiler yeterince kuvvetli değildir ve katsayılar istatistiksel anlamlılık düzeyinin altındadır. Ortakent gibi henüz sanayileşmenin çok başlangıcında olan ve az sayıda olan işçilerin de tam olarak sendikalaşmadığı bir kentte işçi yüzdesinin oy yüzdeleri

(*) 1973 ve 1974'de araştırma yaptığımız Orta Anadolu kentine "Ortakent" adını biz taktık. Bu kentin Orta Anadolu'da olması, 70.000 nüfuslu, orta büyüklükte olması, toplumsal değişme sürecinin ve kır-büyük kent kutuplaşmasının ortasında olması "Ortakent" adını ortaya çıkardı. Bu kentin tarihi ve toplumsal-iktisadi yapısı başka bir yerde daha geniş kapsamlı olarak incelendi (Akşit, 1975b : 52-91).

TABLO 4
MAHALLELER DÜZEYİNDEKİ DEĞİŞKENLER : ORTAKENT'TEKİ MAHALLELERİN
TOPLUMSAL VE SINIFSAZ ÖZELLİKLERE VE SİYASAL PARTİLERİN
OY YÜZDELERİNE GÖRE DURUMLARI

Mahallelerin Adları	Memurlar Yüzdesi	Esnaf ve Zanaatkarlar Yüzdesi	Düşük Gelirli Yüzdesi	Yüksek Kira Yüzdesi	Kentte Doğanlar Yüzdesi	Okuma Yazma Oranı	Yüksek Eğitimli Yüzdesi	Yoğun Haberleşme	Sağcı gazete okuma Yüzdesi	Meslek örgütlerine üyelik Yüzdesi	Kadına karşı tutum	AP ⁷³	CHP ⁷³	MSP ⁷³
B. Evler	52,7	10,6	17,5	58,5	40,9	72,2	52,3	78,8	18,2	36,9	57,1	12,6	58,7	11,4
Çepni	28,9	27,5	39,5	27,5	70,0	60,0	36,8	65,0	28,9	30,8	23,1	19,3	31,8	3,5
Çöplü	17,0	46,9	50,0	10,4	64,6	26,1	20,9	51,0	27,3	36,4	27,1	17,7	20,3	43,6
Gülabibey	19,7	42,0	42,2	25,4	34,3	32,4	16,3	63,0	35,6	42,4	23,8	20,0	35,6	27,3
Kale	30,0	30,5	27,3	32,8	50,8	54,2	24,1	75,0	27,1	46,6	34,0	12,8	49,7	24,2
Karakeçili	29,0	21,6	35,3	32,4	62,2	75,7	37,8	73,0	27,8	40,5	44,4	16,9	41,9	20,0
Kunduzhan	19,4	45,0	40,0	17,9	65,0	32,5	17,2	70,0	51,6	22,5	24,3	16,9	17,4	45,1
Ulukavak	14,1	39,5	48,6	9,5	44,0	30,7	11,0	58,6	26,3	39,4	14,5	17,5	16,7	37,5
Üçtutlar	31,0	24,1	35,3	41,2	59,6	55,6	40,4	77,8	39,1	45,3	29,4	16,9	34,7	30,2
Yavruturna	38,1	28,3	32,6	43,5	58,7	44,4	40,9	67,8	22,5	62,2	24,4	11,0	58,9	10,7
Yeniyol	15,6	37,1	29,4	28,6	73,5	14,7	10,3	77,1	25,9	55,9	22,6	15,4	39,8	28,5

Not : Mahalle düzeyindeki değişkenler, bir Orta Anadolu kenti olan Ortakentte, 1974'de hane başkanlarına uyguladığımız bir anketten elde edilen verilere dayanılarak geliştirilmiştir. Her değişken bir özelliğin mahalleler ölçeğinde yüzdeleneşmesi ile elde edilmiştir. Örneğin, memurlar yüzdesi, her mahalledeki memur hane başkanlarının toplam hane başkanlarına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu geliştirilen bir değişkendir. Diğer değişkenler de benzer biçimde geliştirilmiştir.

ile istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde ilişkiler ortaya koyması beklenemezdi. Bu açıdan, işçi yüzdesinin solcu ve laik bir partinin oy yüzdeleri ile doğru orantılı ve sağcı ve dinci partilerin oy yüzdeleri ile ters orantılı ilişkiler ortaya çıkarması bir eğilim olarak önemlidir. Sa-

TABLO 5
SİYASAL PARTİLERİN ORTAKENT MAHALLELERİ DÜZEYİNDEKİ OY YÜZDELERİNİN TOPLUMSAL VE SINIFSA BELİRLEYİCİLERİ

	AP ₇₃	CPH ₇₃	MSP ₇₃
Memurlar yüzdesi	-0,62	0,81	-0,72
Esnaf ve zanaatkarlar yüzdesi	0,47	-0,75	0,76
İşçiler yüzdesi	-0,16	0,25	-0,32
Düşük gelirliler yüzdesi	0,71	-0,84	0,56
Yüksek kira yüzdesi	-0,63	0,89	-0,71
Kentte doğanlar yüzdesi	0,04	-0,20	0,05
Okuma yazma oranı	-0,23	0,51	-0,65
Yüksek eğitilmişler yüzdesi	-0,42	0,64	0,71
Yoğun kütle haberleşmesi	-0,55	0,59	-0,37
Sağcı gazete okuma yüzdesi	0,48	-0,58	0,54
Meslek örgütlerine üyelik yüzdesi	-0,55	0,62	-0,30
Kadına karşı çağdaş tutum	-0,41	0,60	-0,40
AP ₇₃	—	-0,75	0,32
CHP ₇₃	-0,75	—	-0,74
MSP ₇₃	0,32	-0,74	—

Not : Tablodaki korrelasyonu katsayıları 11 mahalle üzerinden (N=11) hesaplanmıştır. Bu durumda katsayıların 0,05 düzeyinde sıfırdan istatistiksel anlamda farklı olabilmesi için (+) işaretli katsayıların 0,52'den daha büyük, (-) işaretli katsayıların -0,52'den daha küçük olmaları gerekmektedir.

nayileşmenin ilerlemiş olduğu kentlerde ve ülke düzeyinde bu eğilimin kuvvetli ilişkiler ortaya koyduğu ve bu ilişkilerin gittikçe kuvvetleneceği düşünülebilir. Ortakent toplumsal değişme sürecinin ve kır-büyük kent hiyerarşisinin ortasında bulunan bir kenttir ve ortaya koyduğu eğilimler bunu vurgulamaktadır. Nitekim, Ortakente doğmakla köyde doğmak çok büyük farklılıklar ortaya koymamaktadır. Kentte doğanlar yüzdesi ile ilişkiler vardır, fakat bu ilişkiler istatistiksel anlamda önemli olacak kadar kuvvetli değildir. Mahallelerdeki memur, işçi ve kentte doğanlar yüzdeleri ile bir bütünlük oluşturan ve siyasal parti oy yüzdeleri ile aynı yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler ortaya koyan bir dizi değişken vardır. Tablo 5'den görülebileceği gibi, bunlar, yüksek kirali evde oturanlar yüzdesi, okuma-yazma oranı, yüksek eğitilmişler yüzdesi, yoğun kütle haberleşmesi,

solcu gazete okuma (sağcı gazete okumanın tersi), meslek örgütlerine üyelik ve kadınlara karşı çağdaş tutum gibi çağdaş yaşam ve bilinç ile bütünleşmeyi gösteren değişkenlerdir. Memur ve işçi yüzdeleri ile birlikte bu değişkenler*, bir çağdaş yaşam ve bilinç bütünlüğünü oluşturmaktadır. Esnaf ve zanaatkarlar yüzdesi ile düşük gelirli yüzdesi, sağcı gazete okuma, kadına karşı geleneksel tutum, meslek örgütlerine üye olmayış gibi değişkenler*, dinci ve sağcı yaşam ve bilinç bütünlüğünü oluşturmaktadır. CHP oylarının ve çağdaş yaşam ve bilincin memur ve işçi yüzdeleri ile birlikte değişkenlik göstermesi; MSP oyları ve dinci ve sağcı yaşam ve bilincin esnaf ve zanaatkar yüzdesi ile birlikte değişkenlik göstermesi Ortakentin ve Türkiye'nin toplumsal ve sınıfsal yapısının geçmişteki ve günümüzdeki değişim süreci ile yakından ilgilidir.

SONUÇ

Bir toplumda, yapılar ve ilişkiler belirleyicilik veya belirlenme derecelerine göre düzeylere ayrılırlar. Siyasal ve ideolojik yapı ve ilişkiler, sınıfsal ve toplumsal yapı ve ilişkiler tarafından belirlenirler. Fakat bu belirlenme katı ve değişmez bir neden-sonuç çerçevesi içinde anlaşılmalıdır. Her düzeydeki yapı ve ilişkilerin göreceli özerklikleri vardır ve tarihsel süreç içinde karşılıklı olarak birbirlerini belirlerler (Hobsbawm in Blackburn, 1972; Godelier in Blackburn, 1972; Poulantzas, 1975; Ollman, 1971). Marx, Fransa'da, 1852'de Louis Bonaparte'ın hükümet dargesi üzerine yaptığı bir çalışmada (1976), siyasal yapı ve ilişkilerin toplumsal ve sınıfsal yapı ve ilişkiler tarafından nasıl belirlendiğini ve aynı zamanda bu siyasal yapı ve ilişkilerin göreceli özerkliğini göstermiştir. Fransa'da kapitalist üretim ilişkilerinin belirleyiciliği çerçevesinde 1848 devrimi ile ortaya çıkan demokratik siyasal yapı ve ilişkiler, sınıflar arası savaşımında, burjuvazinin emekçi kütleleri birer birer siyasal alandan uzaştırması sonucu kendisi de para kazanma "özgürlüğünü" elinde tutmak koşu-

(*) Kısmi korrelasyon ve regresyon analizleri sonucunda, bu değişkenlerden üçünün (yüksek kirali evde oturanlar yüzdesi, mesleki örgütlere üyelik ve solcu gazete okuma) CHP'nin mahaller düzeyindeki oy yüzdeleri değişkenliğinin (variation) yüzde 91'ini "açıkladığı" saptanmıştır.

(*) Kısmi korrelasyon ve regresyon analizleri sonucunda, MSP'nin mahalleler düzeyindeki oy yüzdeleri değişkenliğini "açıklayabilen" en iyi iki değişken esnaf ve zanaatkarlar yüzdesi ve sağcı gazete okuyanlar yüzdesidir. Bu iki değişken, değişkenliğin yüzde 62'sini "açıklamaktadır". Başka değişkenlerin regresyon analizine eklenmesi açıklanabilirliği pek fazla arttırmamaktadır. Açıklanabilirlik yönünden MSP oy yüzdeleri, CHP oy yüzdeleri kadar belirgenlik kazanmamıştır.

lu ile siyasal yönetme hakkını bürokrasiye ve onun başı olan Louis Bonaparte'a bırakmak zorunda kalmıştır. Bu, ondokuzuncu yüzyılda genel olarak demokratik devrimlerden yana olan burjuvazinin, emekçi kütlelerin devrimci savaşmaları karşısında ve iktisadi çıkarları tehlikeye düştüğünde demokrasiden vazgeçmesinin önemli örneklerinden birisidir. Batı kapitalizmi çerçevesi içinde bu, zaman zaman ortaya çıkan bir eğilimdir (Almanya, İtalya ve Japonya'da zaman zamandan da öte, bir süre kalıcı olan otoriter-baskıcı faşist siyasal ve ideolojik yapılar, burjuvazi tarafından benimsenmiştir). Dışa-bağımlı, gecikmiş olarak ortaya çıkan ve az gelişmiş kapitalizm çerçevesinde ise burjuvazi, demokratik, laik ve sola açık siyasal ve ideolojik yapılara karşı çıkararak otoriter-baskıcı, dinci ve sağcı siyasal yapı ve ideolojileri daha çok benimsemektedir. Bu toplumlarda, demokratik, laik ve solcu siyasal ve ideolojik yapılar, emekçi kütleler tarafından benimsenmekte ve savunulmaktadır.

Biz bu yazıda, kapitalist gelişmenin dengesiz ve eşitsizliği yasasını ve kapitalist toplumun sınıflılığı ilkesini, Türkiye'deki iller ve bir kentteki mahalleler düzeyindeki verilere uygulayarak, siyasal parti oylarındaki makas değişiminin toplumsal ve sınıfsal değişkenler ile nasıl "açıklanabildiğini" göstermeye çalıştık. Gelişmişlik göstergelerinin ve emekçi kütleler yüzdelerinin yüksek olduğu yerlerde, demokratik, laik ve solcu yapı ve görüşlerin temsilcisi sayılabilecek olan CHP oyları yüksek; otoriter baskıcı, dinci ve sağcı yapı ve görüşlerin temsilcisi sayılabilecek olan AP ve MSP oyları ise düşüktür. Bu, 1970'ler Türkiye'sinde ortaya çıkan bir eğilimdir. 1950'lerde ve 1960'ların başlarında böyle bir eğilim söz konusu değildi. O zamanlar, liberal, demokratik, dinci, sağcı ve bir ölçüde otoriter-baskıcı yapı ve görüşlerin hepsini birden savunan siyasal partilerin oyları (DP ve AP), gelişmiş olan ve emekçi kütlelerin yoğun olduğu yerlerde yüksek idi. O zamanlar (1950'ler ve 1960'ların başları), elitist, bürokratik, laik ve bir ölçüde demokratik yapı ve görüşlerin savunucusu olan partinin oyları (CHP) gelişmiş olan emekçi kütlelerin yoğun olduğu yerlerde düşük idi. 1970'lere gelindiğinde CHP, elitist ve bürokratik yapı ve görüşlerden uzaklaşmış ve laik, demokratik ve solcu görüş ve yapıları savunmuş ve böylece emekçi kütlelerin artan desteğini sağlamıştır. AP ise liberal ve demokratik yapı ve görüşlerden bir ölçüde uzaklaşmış ve sağcı, dinci ve otoriter-baskıcı görüş ve yapılara yaklaşmıştır. Öyle görünür ki, dışa-bağımlı ve az gelişmiş kapitalist Türkiye ekonomisinin hakim sınıflarının bir kısmı, AP'deki bu değişmeyi desteklemekte ve sağcı, ve otoriter-baskıcı bir siyasal yapı ve ideolojiyi kendi sorunlarına bir çözüm olarak düşünmektedirler. Sağcı, dinci ve otoriter-

ter-baskıcı bir siyasal yapı ve ideolojinin parti düzeyindeki örgütleyicisi ve gerçekleştiricisi AP mi olacaktır, yoksa sağdaki bir başka parti mi olacaktır? Bu zamanla cevaplandırılacak bir soru. Demokratik, laik ve solcu bir siyasal yapı ve ideolojinin parti düzeyindeki örgütleyicisi CHP mi olacaktır, yoksa soldaki bir başka parti mi olacaktır? Bu da zamanla cevaplandırılacak bir soru. Bu iki siyasal yapı ve ideolojiden hangisi Türkiye'de hakim çizgi haline gelecektir? Bu sonuncu soru, zamanla cevaplandırılacak olanların en önemlisidir. Bu seçeneklerden hangisinin gerçekleşeceği, bir çok etkenlerin yanında dünya ekonomisinin ve siyasal ilişkilerinin yapısına, Türkiye'deki toplumsal ve iktisadi değişmelerin yapısına ve yönüne ve sınıfların bilinçlenme ve örgütlenme derecesine bağlıdır.

KAYNAKLAR

- Akşit, B. "Two Turkish Towns : A Study of Social Change, Class Structure, Commercial Involution and Industrial Underdevelopment". Unpublished Master's Thesis, Department of Sociology, University of Chicago, 1971.
"Gelişme mi Evrimleşemeyen-Karmaşıklık mı?" **O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi**, No. 7 (Bahar, 1975); (a) : 13-28.
"Social Change and Cleavage in a Middle-sized Turkish City". Unpublished Ph. D. Dissertation, University of Chicago, 1975; (b).
- Baran, P. **The Longer View : Toward A Critique of Political Economy**. New York : Monthly Review, 1969.
- Bulutay, T. "Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal Gelişmeler" **S.B.F. Dergisi**, 25 (1970) : 79-119.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, **Genel Nüfus Sayımı : Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, 25.10.1970.
12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları.
14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları.
- Goodman, L. "Ecological Regression and Behavior of Individuals". **American Sociological Review** 18 (December 1953) : 663-64.
- Godelier, "Structure and Contradiction in **Capital**" in Blackburn (ed.), **Ideology in Social Science**. Fontana, 1972 : 334-68.
- Hobsbawm, E.J. "Karl Marx's Contribution to Historiography" in Blackburn (ed.), **Ideology in Social Science**, Fontana, 1972 : 265-83.
- Kıray, M. **Ereğli : Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**. Ankara : DPT, 1964.
Örgütlenemeyen Kent. Ankara : Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1972.
- Küçük, Y. **Plânlama, Kalkınma ve Türkiye**. Ankara : Bilim Yayınları, 1975.
- Manzel, H. "Comment on Robinson's Paper" **American Sociological Review** 15 (June 1950); 674-75.
- Marx, K and Engels, F. "The Class Struggle" in A. Etzioni and E. Etzioni (eds.) **Social Change**. New York : Basic Books Inc. Publishers, 1964.
- Marx, K. **Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i**. Türkçeye çeviren : S. Belli Ankara : Sol Yayınları, 1976.
- Moore, Jr. B. **Social Origins of Dictatorship and Democracy**. Penguin University Books, 1966.
- Ollman, B. **Alienation**. London : Cambridge University Press, 1971.
- Poulantzas, N. **Political Power and Social Classes**. London : NLB, 1975.
- Robinson, W.S. "Ecological Correlation and Behavior of Individuals" **American Sociological Review** 15 (June 1950) : 351-57.

ABSTRACT

SOCIAL AND STRATIFICATIONAL DETERMINANTS OF POLITICAL AND IDEOLOGICAL CLEAVAGES IN TURKEY : A STUDY AT THE LEVEL OF PROVINCES AND NEIGHBORHOODS

This study is an attempt to explain political and ideological cleavages and in relationship to them the major changes in the structure of party votes in Turkey. The problem is conceptualized and operationalized at the level of provinces of Turkey and the neighborhoods of a middle-sized Turkish city. It has been assumed that the uneven development of capitalism manifests itself not only between countries but also within a country among the regions and provinces. It has, further, been assumed that the class structure of the society will reflect itself at the level of provinces and neighborhoods. In this study, such variables as degree of urbanization and industrialization at the level of provinces; and percentage of employees, percentage of craftsman and small traders etc., at the level of provinces and neighborhoods, are thought to reflect the unevenness and the class nature of capitalist development. In addition, it has been argued that, in Turkey, the percentage of votes received by the different parties at the province and neighborhood level reflects the political and ideological cleavages in the society. On the basis of these assumptions and arguments, and the general proposition that the social and class structure of a society "determines" the political and ideological structures (within the boundary of the relative autonomy and reciprocal interaction of various structures), the following hypothesis has been developed: The higher the degree of industrialization and urbanization, and the percentage of employees in the provinces, the higher is the percentage of votes of the secular, democratic and leftist party (Republican People's Party) and the lower is the percentage of votes of the religious, rightist and authoritarian Parties (Justice Party and National Salvation Party). This hypothesis was supported by the data for 1973 and 1975 elections. However, the hypothesis was not supported by 1965 election results. In that election, the higher the

degree of development of the provinces, the higher the percentage of votes of the Justice Party and the lower the percentage of votes of the Republican People's Party. It can be speculated that during the last ten years, a "scissors change" has taken place in the percentage of party votes, and together with it, in the ideological and political position of the parties in Turkey. It seems that the Justice Party moved from the position of a liberal party getting the votes of the developed provinces and rising classes towards the position of a religious, rightist and authoritarian party losing those bases one after another. In those countries where capitalism is underdeveloped, externally dependent and has emerged late, some sections of the ruling classes tend to adopt a religious and rightist ideology and an authoritarian-repressive political regime. It is possible that the Justice Party's move to the right can be conceptualized within such a framework. The other side of the "scissors change" is that the Republican People's Party has moved from the position of an elitist party getting the votes of underdeveloped provinces and bureaucrats towards the position of a democratic, leftist and secular party getting the votes of the developed provinces and the salaried and wage-earning masses. Whether the trend which is symbolized as "scissors change" will continue, and if it continues whether it will be manifested in the above mentioned parties or in some other parties on the right and left are questions answers to which lie in the future.